

БЮЛЕТИН 1/11.2011

НОУ-ХАУ ЦЕНТЪР
ЗА АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ
ЗА ДЕЦА — НБУ

Уважаеми читатели,

Започнахме. Това е първият ни бюлетин, издание на Ноу-хау центъра на Нов български университет (НБУ).

Нашият екип има отговорната задача да подкрепя със знания и консултации процеса на осигуряването на семейна или близка до семейната грижа за деца в риск. НБУ е висше училище, което от години се е ангажирало освен да подготвя качествени експерти в различни области и да насърчава гражданското участие с проекти и инициативи. В областта на деинституционализацията НБУ подпомага чрез програми замяната на груповото отглеждане на деца и млади хора от социални домове в София с възможности да се развиват и да участват в живота на обществото. Ние, като професионалисти, отлично знаем, че не животът в дом, а отношение със значимия възрастен трансформира детето в значим възрастен.

Нашият център съществува благодарение на финансовата подкрепа на фондация Оук и нейната програма за предотвратяване на злоупотребата с деца, която от години помага за развитието на стратегически програми за качествена грижа за децата жертви или в риск от насилие у нас. Децата в социалните институции, тяхното включване в живота на обществото, както и подкрепата в общността за тези деца и млади хора, са един от основните приоритети в работата на Оук.

Нашата задача е да консултираме по различни проблеми държавата, общините и всички, които имат за цел децата ни да не растат в социални домове. Ние ще предоставяме информация за добри родни и чужди практики, както и ще изпълняваме различни проекти за развитие и анализ на вече съществуващи практики на грижа за деца в риск. Специалистите на центъра ще документират процеса на деинституционализацията у нас, за да може след време този опит да бъде споделян с други държави, които искат да подменят социалните домове с грижа в семейна или близка до семейната грижа.

Ние категорично искаме да ви уверим, че ще търсим мнението на всички, които участват в процеса на деинституционализация. Еднакво важно е мнението на професионалистите, държавниците, децата и родителите.

В нашия бюлетин вие ще можете да четете различни материали, които ще отговарят на сложни въпроси, свързани с деинституционализацията. Ще имате възможност да четете и за различни добри практики, които са развити вече у нас, както и за нови проекти и инициативи, които подобряват живота на децата в риск от настаняване в дом.

Бюлетинът е за всички професионалисти и граждани, които работят професионално или участват в процеса на деинституционализация: представители на държавни институции, директори на институции, професионалисти от системата за закрила на децата, професионалисти от образователни, медицински, социални услуги, координатори на ДАЗД, консултанти на ЛУМОС, национални консултанти, деца, родители, граждани.

Ще се радваме вие също да сте автори в нашия бюлетин, като участвате с представяне на свой опит, с ваши въпроси или с решения на трудни казуси от практиката ви, които ще са полезни на други. Бюлетинът е пространство и за споделяне на идеи за анализ и развитие на нови подходи, които да осигуряват добро качество на грижа за децата и семействата.

Приятно четене!

Галина Маркова, Ръководител на Ноу-хау центъра за алтернативни грижи за деца-НБУ
Боряна Климентова, Координатор деинституционализация
Елен Иванова, Координатор Ноу-хау център

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

OAK
FOUNDATION

Заработи Ноу-хау центъра за алтернативни грижи към НБУ

На 27 септември 2011 г. бе представен официално проектът “Завръщане у дома от дома”, задача на който е създаването на Ноу-хау центъра за алтернативни грижи. Проектът се изпълнява от Нов български университет, финансира се от фондация ОУК и се реализира с подкрепата на българското правителство. В официалното откриване участваха министърът по европейските средства Томислав Дончев, заместник-социалният министър Валентина Симеонова, председателят на Държавната агенция за закрила на детето Надя Шабани, доц. д-р Десислава Бошнакова, НБУ, зам. - ректор по международната дейност и връзки с обществеността, проф. Тома Томов от НБУ, постоянният представител на УНИЦЕФ у нас Таня Радочай, изпълнителният директор на фондация Оук Таня Ковачева и др.

По време на срещата ръководителят на Ноу-хау центъра за алтернативни грижи Галина Маркова обясни, че центърът има за задача да подкрепи със знания, изследвания, обобщаване на практики и въвеждането на нови подходи при закриването на социалните институции за деца. Експертите на центъра ще работят съвместно с правителството при разработването на качествена стратегия за деинституционализация и развитието на семейна или близка до семейната грижа за деца в риск. Центърът ще работи за повишаването на българската експертиза при управлението на проекти, които са насочени към деинституционализацията, както и при осигуряването на адекватното протичане на процеса, с анализ на грешките и етапите на изпълнение. Задача на центъра е и да подобри координацията и комуникацията сред всички, които са заинтересовани от това да няма грижа за деца в домове. Центърът ще работи и за повишаването на квалификацията и уменията на всички специалисти, ангажирани с грижата за деца, обмяната на опит и добри практики в областта на деинституционализацията на грижите за уязвимите деца и развитието на услугите за децата и семействата.

Деинституционализацията е приоритет на държавата

Закриването на социалните домове и развиването на грижа в семейна или близка до семейната среда за уязвимите от изоставяне българчета вече е национален приоритет. Това стана, след като държавата прие два стратегически документа – стратегията „Визия за деинституционализация на децата от Република България“ и Планът за действие в изпълнение на стратегията. Основната цел на „Визията“ е деинституционализацията на децата в социалните домове и развиването на услуги, които да са индивидуално ориентирани – както към децата, така и към родителите. Правителството одобри тези два текста, в изработването, на които участваха представители на гражданското общество, общините и експерти на държавата. Приемането на „Визията“ и плана за действие към нея ясно заявиха желанието на държавата да се доближи максимално до европейската практика за грижа за децата в риск в общността, а не в специализирани институции. Средствата за изпълнението на намеренията, формулирани в документите, са осигурени от оперативните програми „Регионално развитие“ и „Развитие на човешките ресурси“, както и от Програмата за развитие на селските райони. Инициативите, записани в плана за действие, стартират от 2011 година. Първият проект – „Детство за всички“ е насочен към деинституционализацията на децата и младите хора в домовете за лица с умствена изостаналост в страната. През тази година ще започне и проект, който трябва да подобри регионалното планиране на услугите, така че да се осигури ефективност на публичните средства, инвестирани в процеса на подмяна на домовете с алтернативни услуги. В момента се изпълнява и проектът „Социално включване“, който има за цел превенция на социалното изключване и намаляване на бедността сред децата чрез инвестиции в ранното детско развитие. Договори са сключени с 56 общини.

Проектите успешно прилагат принципа на „допълващо финансиране“ и взаимната обвързаност между различните финансиращи инструменти. Така, например, се допълват и с двата проекта – на АСП („Приеми ме“), който е насочен към развиването на приемната грижа и на здравното министерство („Посока: семейство“), който трябва да намали броя на домовете за изоставени бебета. Успоредно с реализирането на проектите се подготвят нужните промени в законодателството, които да гарантират реформата в дългосрочен план.

В рамките на изпълнението на Плана за действие всички проекти награждат върху успехите, използват международната добра практика и се базират на анализ на индивидуалните нужди на децата. Дейностите в проектите са насочени към изграждането на нови услуги и гарантирането на дългосрочното им съществуване, което ще позволи затварянето на домовете за деца и осигуряването на семейна грижа за уязвимите български деца.

Анализът на изпълнението на дейностите и мерките, описани в Плана за действие, показва, че към настоящия момент инициативите се реализират по начин, който осигурява сигурност на инвестициите. Все пак, научените уроци очертават много предизвикателства, които трябва да се вземат предвид. Решаването на конкретните проблеми на практическо ниво, както и справянето със съпротивите при изпълнението на дейностите по деинституционализацията, ще гарантират успех на „Визията“ и ще я превърнат в успешен стратегически документ, който е изпълнил предназначението си.

Започна реформата в домовете за децата с увреждания

В началото на юни миналата година Държавната агенция за закрила на детето, в партньорство с Агенцията за социално подпомагане и Министерство на здравеопазването, започна изпълнение на проект „Детство за всички“. Проектът се реализира като част от Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България“.

Инициативата трябва да промени философията за грижа за деца с увреждания, защото те са най-уязвимата група от децата в българските социални домове. Чрез проекта ще бъде осигурена възможност на децата да живеят в среда, близка до семейната, където ще се прилага нов подход в грижата за тях. Проектът за деинституционализация на домовете за деца с увреждания се реализира чрез допълващо финансиране от няколко програми - ОП „Развитие на човешките ресурси“, ОП „Регионално развитие“ и Програмата за развитие на селските райони.

Основните дейности по проекта включват работа с децата и младежите с увреждания, настанени в специализираните институции за деца, както и с персонала, ангажиран в работата с тях. Важен аспект в процеса на деинституционализация е осигуряването на възможност за достъп на децата до необходимите им услуги в общността - социални, образователни, здравни, съобразно техните потребности.

ПРОЕКТ BG051PO001-5.2.08-0001 „ДЕТСТВО ЗА ВСИЧКИ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Ръководител проект
Доника Колева

Ще планираме по-добре социалните услуги в регионите

От октомври тази година Агенцията за социално подпомагане в партньорство с Държавната агенция за закрила и Националното сдружение на общините в България, започна работа по изпълнението на проекта „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“. Финансирането е с европейски средства от ОП „Развитие на човешките ресурси“. Проектът приключва през октомври 2014 година, като за този период дейности ще се изпълняват в повече от 253 града в 28-те области.

Инициативата има за цел да подобри устойчивостта на процесите по планиране, управление, предоставяне и контрол върху качеството на социалните услуги. Доставчици на социални услуги, социални работници в системата на АСП, специалисти от публичните институции (ДАЗД, АСП, Агенцията за хора с увреждания, общините и областните администрации) ще бъдат включени в оценката на нуждите от обучение, популяризирането на добрите практики при планирането, управлението и предоставянето на социалните услуги. Повече от 3 000 специалисти ще бъдат обучени как да планират и предоставят ефективни мерки в помощ на уязвимите деца и родители.

В рамките на проекта са подгонвени и назначени 56 координатори на областно ниво, които да улесняват изпълнението на проектните дейности, както и диалога между институциите.

Ръководител проект
Янита Манолова

82 общини поемат приемната грижа чрез проект на АСП

Агенцията за социално подпомагане получи средства, за да изпълни проекта „И аз имам семейство“ по Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси“. На АСП ще партнират 82 общини, което е значителна част от страната. В рамките на 2 години, чрез проекта ще се приложи нов подход за предоставянето на доброволната, професионалната и заместващата приемна грижа, както и ще се работи за увеличаването на приемните семейства, които да приемат деца в риск. Проектът си поставя за задача да намали бедността, особено в малките населени места, като създаде заетост на безработни, които да станат приемни родители. Най-значимият резултат, който се очаква, обаче, е приемната грижа да не се предоставя само от държавата чрез отделите за закрила на детето, а процесът да се делегира на общините, като по този начин да се реши и проблемът с изоставянето на децата и трайната им институционализация. Разбира се, предоставя се възможност на общините да влизат в сдружаване с неправителствените организации, които са лицензирани за това.

В този проект приоритетно ще се помага на бебетата и децата до 3 години, които са настанени в социални домове, както и децата с увреждания. Инициативата ще осигури завишени средства за издръжка на децата в приемните семейства до 3 години, като са заделени средства за всяко дете на стойност утроения гарантирания минимален доход.

От общините, които участват в проекта, чрез специално подбрани и подготвени екипи за приемна грижа, се очаква да информират обществеността за приемната грижа, да набират, обучават, оценяват кандидатите за приемни родители, да изготвят социалния доклад от проучването на приемните родители и да съпътстват кандидатите пред комисията по утвърждаването. На общините са делегирани отговорности и по участието в опознавателния процес между приемните родители и децата, осигуряването на индивидуални и групови консултации, както и предоставянето на подкрепа на приемните родители. С проекта се въвежда и задължението на общините да сключват трудовите договори с професионалните приемни родители и да изплащат издръжката на децата. Ролята и функциите на дирекцията „Социално подпомагане“ чрез отдела „Закрила на детето“ се ограничават до настаняването на детето и контролирането на настаняването. В Регионалните дирекции за социално подпомагане ще се създадат комисии по приемна грижа – професионален орган, който ще разглежда кандидатите за приемни родители и ще ги утвърждава или отхвърля. Всяка комисия се състои от петима експерти. Председател на тази ще бъде директорът на регионална дирекция за социално подпомагане, членове ще бъдат началника на отдела „Закрила на детето“ на територията на общината, на която живее кандидатът за приемен родител, експертът по закрила на детето в регионалната дирекция за социално подпомагане и психолог. Новото, което е уникално като практика в страната, е включването като член на комисията на действащ приемен родител.

В края на проекта се очаква експертна група да разработи и финансовия стандарт за социалната услуга „приемна грижа“, което ще позволи тя да стане държавно-делегирана дейност.

Ръководител проект
Даринка Янкова

Здравното министерство ще работи за преструктурирането на 8 домове за бебета

Министерството на здравеопазването ще участва в създаването на пилотни модели за деинституционализация за осем домове за медико-социални грижи за бебета в следващите 2,5 години. Средствата за преструктурирането и реформата на домовете да бебета и деца до три години са осигурени от ОП „РЧР“. Експертите планират процеса по деинституционализация да се мултиплицира в останалите 24 домове за медико-социални грижи за деца у нас. Здравното министерство ще изпълнява дейностите по проекта „ПОСОКА: семейство“ на стойност 1 972 503.62 лева.

Партньори по проекта са Агенцията за социално подпомагане и Държавната агенция за закрила на детето. В рамките на инициативата ще се извърши подготовка за преструктурирането на домове за деца от 0 до 3-годишна възраст в областите Габрово, Монтана, Пазарджик, Перник, Пловдив, София, Русе, Търговище.

В рамките на проекта, който се изпълнява от здравното министерство, ще бъдат планирани подходящите услуги, които да подменят съществуващите домове, както и ще бъде извършена подготовката за извеждането на децата от домовете.

Ръководител проект
Марлена Данева

Защо се провежда деинституционализацията?

Галина Маркова, директор на Ноу-хау център, НБУ. Магистър по клинична социална работа, НБУ, доктор по социална работа, колеж Смит, САЩ. Изследовател, преподавател/супервизор, клинична практика с родители.

Все още много хора както в България, така и по света, се питат защо трябва да се закриват домовете. Вярването, че институциите предлагат добри условия се разколебава бавно, въпреки доказателствата за това, че развитието на децата в тях е подложено на риск – поради изолацията, поради груповото отглеждане, поради липсата на стимули от средата. Най-важните фактори, които доказано поставят детето в риск са два – раздялата от семейството, което институционализацията предполага и липсата на значим човек в домовете, който да се ангажира дългосрочно с развитието на детето.

Въпреки, че институционалната система се е настанила трайно в мисленето за грижата за децата в България, тя е чужда на традиционната българската култура. За малките, за които родителите не са имали условия да се грижат, се е грижела общността в лицето на роднини, заможни хора, църква. Институционалната система в България се развива през годините на комунизма, когато от около 30 през 1944 година, броят на домовете нараства до 287. Тази система превъплъщава в практиката вярването, че комунистическата държава трябва да се грижи за децата докато жените ходят на работа (Creuziger, 1995; Engels, 1902). Сугарева (1995), социолог, твърди, че в резултат на тази идеология и съпътстващата я политика, родителите от бившите социалистически страни са развили по-високи очаквания към това държавата да подпомага отглеждането на децата в сравнение с очакванията на родителите от западни общества.

Рисковете на институционалната грижа са документирани в редица публикации, много от тях на специалисти от помагащите професии, които се натъкват на предизвикателства в поведението на хора, живели в домове. В първата половина на миналия век трима психоаналитици документират такива случаи. Дейвид Леви (1937) отбелязва трудността в създаването на връзка с деца, които са отглеждани в институции, поради „липсата на емоции“ у тях. Рене Шпиц (1946) изследва как отделянето на бебета от майките предизвиква емоционалното им оттегляне в състояние на «анаклитична депресия», или дори смъртта им.

Бруно Бетелхайм (1955) пише как поведението и на персонала, и на деца се роботизира в институциите поради това, че подчиняването на правилата в тях взема превес над общуването. С това, пише той, базата на развитие на детето - да разрешава житейски ситуации в контекста на интимни взаимоотношения с възрастен - изчезва.

Джон Боулби, създал Теория на привързаността, прави международно изследване за потребностите на деца, отглеждани в институции. Резултатите от него публикува в книгата Грижата на майката и психичното здраве (1962), където изрежда списък от симптоми на деца от домове: повърхностни отношения и ограничен капацитет за загриженост към другите, затвореност, липса на емоционален отговор в ситуации, които обикновено предизвикват такъв, безсмислено лъгане, кражби, липса на концентрация в училище (стр. 37). Боулби пише: „Продължителната раздяла на малки деца от майката може да се отрази върху техния характер, и върху целия им бъдещ живот» (стр.53). Неговите изводи са потвърдени от изследователи и клиницисти от Великобритания, САЩ, Швеция, Холандия. Докладът на Боулби за ефекта от раздялата от майката върху развитието на детето стават база за промяна на социалната политика в редица западни страни.

Отварянето на домовете след демократичните промени в бившите социалистически страни, дават възможност за провеждане на редица изследвания на ефекта на институциите върху детското развитие. Резултатите от тях посочват как институционалната грижа поставя в риск физическото, психологическото и социалното развитие на децата. Най-новата област представляват невробиологичните изследвания, които показват как отсъствието на майка в най-ранния период от живота на бебето се отразява на развитието на неговия мозък. Тези резултати доказват, че психо-социалното развитие на бебето може да се случи по оптимален начин само във връзка с майката или с друг, трайно ангажиран с бебето възрастен. Само в такова отношение, което изследователите назовават отношение на привързаност, детето ще започне да разбира емоционалния си свят и поведението си, както и отношенията си с другите. Затова в най-голям риск е развитието на бебета, които трайно се институционализират.

Не трябва да се забравя обаче, че всяко дете се справя по различен начин с риска на институционалното отглеждане. Индивидуалната оценка на детето дава код към интегрирането му в общността и преодоляването на ефекта от живота в дома.

Този текст ви въвежда в темата „Защо деинституционализация?“. За по-богата информация ви препоръчвам статията на проф. Кевин Браун, поместена на сайта на Уницеф на адреса, описан в библиографията. Ноу-хау центърът ще помества в сайта си материали по теми от областта на деинституционализацията, които ви интересуват.

Браун, К. (2009). Вредите от отглеждане в институция през ранното детство. Save the Children Fund. Изтеглен от <http://www.unicef.bg/bg/publications/vredite-ot-otglejdane-v-instituciya-prez-rannoto-detstvo>

Сугарева, М (1995) Българското семейство в прехода към пазарна икономика. Фондация „Свободна инициатива“

Bettelheim, B. (1955) *Truants from life: The rehabilitation of emotionally disturbed children*. Glencoe, IL, The Free Press

Bowlby, J.(1962). *Maternal care and mental health; a report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations program for the welfare of homeless children* Publisher Geneva, World Health Organization.

Creuziger, C. (1995). *Childhood in Russia: Representation and reality*. Lanham, MD: University Press of America.

Engels, F. (1902). *The origin of the family, private property and the state*. Chicago, C. H. Kerr & company.

Levy, D.M.(1937). *Primary Affect Hunger*," *American Journal of Psychiatry* 94, 643-652.

Spitz, R. A. (1946). *Anaclitic depression*. *Psychoanalytic Study of the Child*, 2, 313-42.

***** Ноу-хау центърът ще помества в сайта си материали по теми от областта на деинституционализацията, които ви интересуват. Пишете на нашият e-mail: info@knowhowcentre.org за темите, които ви интересуват, а ние ще публикуваме статии както в бюлетина, така и на нашата уеб страница.

Мониторингов доклад

След написването на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ и нейния План за действие неизбежна следваща стъпка бе мониторирането на реализираното до тук. Бе създадена работна група с участието на всички заинтересовани структури и представители на неправителствения сектор. Работната група разработи матрица за събиране на информация по отношение напредъка на дейностите, заложи в Плана. Събраната информация бе анализирана и подредена в логическа последователност на базата на самата структура на Плана. Тази форма бе възприета с оглед логичното и ясно възприемане на информацията. Докладът следва главите от Плана и всяка глава има настоящи проблеми и възможни решения. Добавени са и две глави, които представят съществуващите социални услуги работата с неправителствените организации и тяхната подкрепа, необходимия ресурс за подобряване работата на администрациите по Плана и по процесите на деинституционализация.

Едни от основните изводи от проведения мониторинг на Плана са:

- Намаление броя на децата в институционалната система за грижи от 6730 /през 2009/ на 5308 / през 2011/;
- Увеличаване броя на деца в приемна грижа и осиновяване спрямо тези в резидентни услуги;
- Увеличаване броя на децата от специализираните институции, включени в регистъра за пълно осиновяване за 2009 – 2181, за 2010 – 2842;
- Осигурени инвестиции за подобряване достъпа до здравна грижа и образователни услуги;
- Осигурено финансиране на заложените проекти в Плана по две Оперативни програми и Програма за развитие на селските райони;
- Подобряване на координацията и комуникацията между всички проекти от Плана и техните екипи за управление и организация;
- Съществува риск от форсиране на реформата и да се направят сериозни грешки, които могат да имат негативни последици;
- Налице е предизвикателство по отношение на започване реформиране на настоящата система без да е изградена новата такава;
- Демотивация в служителите в институциите и пасивно поведение, което води до намаляване качеството на грижа за децата;
- Необходимо е всяка една интервенция в институциите да бъде направена след предварително детайлно анализиране поради дългия период на престой на децата и младежите там;

**Бюлетинът ще излиза веднъж месечно.
Очакваме Вашите идеи и теми, които Ви интересуват.**

За да се свържете с нас:
София
Ноу-Хау Център за алтернативни грижи за деца
Ул. „Хак Крум“ 38 А
Тел. **02/ 4032030**
E-mail: info@knowhowcentre.org

Очаквайте следващия брой на 30.01.2012 г.